

## **ЛИСЕНКОЗНАВЧІ ПРАЦІ ВАСИЛЯ ВИТВИЦЬКОГО ДО 1939 РОКУ**

**Мета роботи** полягає у висвітленні змісту й жанрових особливостей лисенкознавчого доробку В. Витвицького в галицькому періоді його творчості до 1939 року. **Методологію** дослідження склали методи систематизації та аналітичний. **Наукова новизна** – у виокремленні та жанровій класифікації лисенкознавчих праць музикознавця. В. Витвицький належав до когорти провідних музикологів Галичини до своєї еміграції 1944 року. Його заслугами стали розширення соціологічного підходу (запровадженого Станіславом Людкевичем) та доповнення регіональних, а згодом діаспорних здобутків лисенкознавства. Праці Витвицького про Лисенка вирізняються щирою симпатією і глибокою пошаною до його особистості та творчої і суспільно-культурної праці. **Висновки.** Лисенкознавчий доробок В. Витвицького до 1939 року склали праці 1937-1938 років, пов'язані з 25-ю річницею смерті М. Лисенка. Визначаючи й розглядаючи проблему в контексті суспільно-політичних умов Лисенкової сучасності, автор ретельно підбирав факти, коментував їх, інтерпретував і давав справедливую оцінку. Такою є формальна побудова наукової розвідки «Микола Лисенко і його вплив на музичне життя Галичини» та статті «Громадянська праця Миколи Лисенка». Дві інші публікації – «Святкування 25-річчя смерті М. Лисенка» та «Концерт у 25-ліття смерті М. Лисенка» – близькі за змістом, але різні за жанрами, а саме, репортаж і рецензія.

*Ключові слова:* музиколог, композитор, лисенкознавство, Галичина, творчість, українська музика, суспільство.

*Кузнецова Ольга Александровна, аспирант учебно-научного института музыкального искусства Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко*

### **Лысенковедческие труды Василия Витвицкого до 1939 года**

**Цель работы** заключается в освещении содержания и жанровых особенностей лысенковедческого наследия В. Витвицкого в галицком периоде его творчества до 1939 года. **Методологию** исследования составили методы систематизации и аналитический. **Научная новизна** – в выделении и жанровой классификации лысенковедческих работ музыковеда. В. Витвицкий принадлежал к когорте ведущих музыкологов Галичины до своей эмиграции в 1944 году. Его заслугами стали расширение социологического подхода (введенного Станиславом Людкевичем) и дополнение региональных, а затем диаспорных достижений лысенкознания. Труды Витвицкого о Лысенко отличаются искренней симпатией и глубоким уважением к его личности, творческой и общественно-культурной работе. **Выводы.** Лысенковедческое наследие В. Витвицкого до 1939 года составили труды 1937-1938 годов, связанные с 25-й годовщиной смерти Н. Лысенко. Определяя и рассматривая проблему в контексте общественно-политических условий Лысенковой современности, автор тщательно подбирал факты, комментировал их, интерпретировал и давал справедливую оценку. Таково формальное построение научной разведки «Микола Лисенко і його вплив на музичне життя Галичини» и статьи «Громадянська праця Миколи Лисенка». Две других публикации - «Святкування 25-річчя смерті М. Лисенка» и «Концерт у 25-ліття смерті М. Лисенка» - близкие по смыслу, но разные по жанрам, а именно, репортаж и рецензия.

*Ключевые слова:* музыколог, композитор, лысенкознание, Галичина, творчество, украинская музыка, общество.

*Kuznetsova Olha, Postgraduate Student of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Institute of Music*

### **Lysenkology papers of Vasyl Vytvytskyi before 1939**

**Purpose of the article** is to cover the content and genre peculiarities of the papers of V. Vytvytskyi about Lysenkology in the Galician period of his activities before 1939. **The methodology** of the research consists of systematization and analytical methods. **The scientific novelty** lies in the specification and genre classification of musicologist's papers concerning Lysenkology. V. Vytvytskyi was one of the leading Galician musicologists before his emigration in 1944. The achievements included an extension of the sociological approach (introduced by Stanislav Liudkevych) and supplementation of regional and, in time, diaspora achievements of Lysenkology. Vytvytskyi's papers devoted to Lysenko are characterized by sincere sympathy and deep respect for his personality and creative and socio-cultural work. **Conclusions.** Lysenkology papers of V. Vytvytskyi before 1939 is composed by 1937-1938 achievements related to 25-anniversary of his death. Determining and considering the problem in the context of social and political conditions of Lysenko's modernity, the author thoroughly puts data together, comments, interprets and makes value judgments about them. It manifests in a formal composition of scientific intelligence as "Mykola Lysenko and his influence on the musical life of Galicia" and articles "Public work of Mykola Lysenko." Two other papers "Celebration of 25-anniversary of M. Lysenko death" and "Concert in 25-anniversary of M. Lysenko death" are similar in content but differ in genre, namely, report and review.

*Key words:* musicologist, composer, Lysenkology, Galicia, oeuvre, Ukrainian music, society.

Актуальність теми дослідження. Музикознавча спадщина Василя Витвицького (1905-1999) – вагома складова української науки про музику, музичної публіцистики та культурології. Вчений, який прожив довге життя в Галичині та в еміграції (Австрія, Німеччина, США), залишив велику кількість праць, що складають широкий спектр жанрів і тематичних напрямків, виявляють ґрунтовні теоретико-методологічні підвалини цього виду його творчості. Аналіз досліджень і публікацій. До вивчення музикознавчих надбань В. Витвицького зверталися Юрій Ясіновський [13], Любов Кияновська [7], Любомир Лехник [8], Ганна Карась [6], Мар'яна Зубеляк [5], Наталя Синкевич [11], Оксана Фрайт [12] та інші дослідники. Проте внесок музиколога до лисенкознавства окремо не розглядався. Тому пропонується стаття є актуальною. Мета дослідження – висвітлення змістового та жанрового аспектів лисенкознавчого доробку Василя Витвицького в галицькому періоді його життя та творчості до 1939 року.

Виклад основного матеріалу. На написання кількох праць про М. Лисенка В. Витвицького надихнула 25-та річниця його смерті. З них «Микола Лисенко і його вплив на музичне життя Галичини» та «Громадянська праця Миколи Лисенка» були надруковані в «Українській музиці» відповідно на початку й наприкінці 1937 року, «Святкування 25-річчя смерті М. Лисенка» – там само на початку 1938 року, а «Концерт у 25-ліття смерті М. Лисенка» – тоді ж у «Новому часі»<sup>1</sup>.

Перша стаття розкриває відносини Лисенка з галичанами на основі мало відомих фактів і його епістолярію. Перед безпосереднім викладом теми, музиколог нагадав про музичні зв'язки Галичини з Великою Україною в першій третині XIX століття, коли український катедральний хор в Перемишлі співав духовні концерти Дмитра Бортнянського. Діяльність і творчість Лисенка скріпила ці зв'язки ще міцніше.

Витвицький зазначив, що вперше Лисенко побував у Львові, їдучи на студії до Ляйпцігу 1867 року. Тоді познайомився з Олександром Барвінським – громадським і культурним діячем, істориком літератури. З ним Лисенко листувався чи не найактивніше, саме він запропонував композиторові створити музику до «Заповіту» Т. Шевченка. Витвицький зазначив, що своїм контактам із галичанами Лисенко надавав великого значення. Свідченням цього стали наведені рядки з листа до О. Барвінського, де Лисенко назвав галичан і наддніпрянців «своїми кривими людьми, однієї матері дітьми», закликав пошквалювати стосунки [3, 39]. Одночасно зав'язалося листування з Анатолем Вахнянином, згодом з Філаретом Колессою та іншими<sup>2</sup>.

В. Витвицький, який вирізнявся схильністю до точної інформації, базованої на джерелах і фактах, опрацював львівську тогочасну пресу та архівні матеріали. Це дозволило правдиво висвітлити ставлення музичних і широких суспільних кіл Галичини до Лисенка. Так, вже на початку 70-х років XIX століття, львівська преса писала про Лисенка, як про знаного, славного й знаменитого «музику народного» [3, 39]. Відтоді його твори знаходилися майже у всіх концертних програмах. Переглянувши ці програми, автор статті відзначив опуси, що користувалися найбільшою популярністю. Витвицький узяв до уваги й едиційну ділянку, де помітив публікації Лисенкових творів у найдавніших галицьких видавництвах. Після того Витвицький перейшов на галузь виконавства. Тут, з одного боку, констатував складність Лисенкових творів, а з іншого те, що вони стимулювали музикантів підвищувати свій фаховий рівень. Поруч із тим, дав стисло характеристику стилю композитора. Твори Лисенка, писав він, – вносили нові форми і новий зміст [3, 40].

Вслід за Ф. Колессою, С. Людкевичем і паралельно з Б. Кудриком Витвицький підкреслив роль Лисенка як творця українського «національного напрямку» (стилю), а також, пишучи про його попередників на цьому полі, зауважив про властиве їм пристосування народної пісні до «своїх вимог» та затирання тих прикмет, що творять її оригінальність і красу. Лисенко ж перший усвідомив необхідність точного записування фольклору, вивчення його характеристичних прикмет і засвоєння, тобто створення на цій основі своєї музичної мови. На той шлях намагався він навернути інших українських композиторів, у тому числі галицьких, найбільше шляхом листування.

Так, Витвицький зауважив цікаву кореспонденцію між Лисенком і Ф. Колессою, який надіслав йому 1896 року кілька збірок власних хорових опрацювань пісенного фольклору. Тоді Колесса був початкуючим композитором і фольклористом, тому Лисенко радо ділився з ним своїми думками. Він просив Колессу навчити галичан «милуватися щиронародним добром – піснею, у природній її одежі» [3, 40]. У збиранні пісень бачив джерело натхнення, свіжості, «здорового» та «запашного матеріалу», яким би українці, як молода нація, могли б «відзначитися і визначити своє з'явлення на арені європейській» [3, 41].

Зв'язки Лисенка з Галичиною скріпилися внаслідок співпраці з «Львівським Бояном», адже він став першим почесним членом товариства в 1892 році й присвятив йому свій найкращий, на думку Витвицького, твір «Радуйся, ниво непополитая». Та «найповнішим виявом», за Витвицьким,

«надзвичайної пошани Лисенка галичанами було величне свято з нагоди 35-ліття його композиторської праці... у грудні 1903 р.». Перебування у Львові, повернення через Станиславів, Коломию і Чернівці названо днями «великого тріумфу і самого композитора і його музики» [3, 41]. Опис виконавських сил на концертах показав масштаби підготовки й проведення урочистих заходів. Розвідка закінчується доказами життя Лисенкової творчості після його смерті. Українське музичне життя, завдяки Лисенку, вийшло з тісних рам і злучилося з загальноєвропейським музичним рухом.

В статті «Громадянська праця Лисенка» В. Витвицький торкнувся важливої гілки його різнобічної діяльності. Застосувавши соціологічний підхід [8, 6], музиколог подав сконцентровані засади праць такого роду, а саме: «щоб дати ясний образ творчості мистця-композитора, треба познайомитися з перебігом його життя, треба приглянутися добі, в якій він жив, суспільним та економічним обставинам, пізнати людей, зусилля, події, бо все те має вплив на творчу працю композитора» [1, 46].

Витвицький розпочав із вдалого порівняння: «Як нелегко знайти в других народів всесторонності літературної, наукової й суспільної праці Івана Франка, так теж не бачимо поміж музикантами такого, щоб поза своєю композиторською працею віддав стільки часу й труду громадським справам, як Микола Лисенко» [1, 46]. Лисенкові було притаманне самовиховання національної свідомості, бо від загублених «у всеросійському морі» батьків, він її не виніс. У цьому допомогли зустрічі з життям народу, його мовою та фольклором у селах Гриньках і Жовнині.

Перехід до Київського університету став для Лисенка «поворотною точкою для напрямку праці цілого його життя» [1, 46]. Народницькі впливи 1860-х років знайшли сприятливе підложжя в його чутливій душі. Він став найдіяльнішим членом «Громади», розпочав диригентську практику з хором товариства, виступи якого «мали величезне значення для музичного руху, а разом з тим хор був одною з нечисленних зародкових клітин цілого українського організованого життя» [1, 46]. Заохотою до музично-етнографічної праці Лисенка стали цілі «Громади» у вивченні життя народу, його звичаїв, ноші, мови та пісні. Музикознавець ствердив, що безпосередній вплив на формування Лисенкового національного «я» мала поезія Т. Шевченка. Промовистими, як для «музики-громадянина», стали перші почини Лисенка-композитора: написання музики до «Заповіту» Шевченка на прохання галичан 1868 року [1, 47].

Громадянською працею Витвицький назвав теж листування Лисенка з галичанами під час студій в Німеччині. І це слушно, бо кореспонденція налагодилася не лише з музичними колами, а й з науковими, літературними (О. Барвінський, І. Франко та ін.). Лисенко «був неначе зв'язковим поміж Великою Україною і Галичиною» [1, 47]. Він випишував львівські часописи, допомагав Науковому Товариству Шевченка, цікавився розвитком інших товариств. «Очима громадянина-сборника дивився Лисенко на справу зносин і наближення обох частин нашої Батьківщини» [1, 48]. Після повернення до Києва він вступив до Російського Географічного Товариства, співпрацював тут з іншими діячами української науки та культури. Загалом, митець перебував у центрі національно-суспільного життя 1880-1890-х рр.

Цілком слушно, що громадянська діяльність Лисенка привертала пильну увагу влади. Його концерти трактувалися не як розвага, а як «суспільне явище», «концерт Лисенка є демонстрацією, а він сам є гаслом» [1, 48]. Ці слова, запозичені Витвицьким від Софії Русової, дуже влучно охарактеризували наслідки Лисенкових громадянсько-патріотичних зусиль. Його навіть зарахували до «росийских мазепинцев», які підтримували галицьких, про що Витвицький довідався із донесення про українські партії в Галичині [1, 48]. Лисенкові довелося перенести переслідування, ревізії, арешт. Та він не зважав на це, продовжував брати участь у різних осередках, давав дозвіл на сходина чи збори (мистецькі й політичні) у своєму помешканні. На схилі віку став головою «Українського клубу», скарбником «Українського товариства підмоги науці, літературі та штуці», членом нелегальної організації «Товариство українських поступовців». Як відзначив Витвицький, Лисенко був людиною «з глибоко вкоріненим громадянським і національним почуттям», «чільною постаттю українського культурно-національного життя» [1, 49]. Тому дивитися на нього лише як на композитора було б надто завужено, а, пізнавши його як громадянина, краще видно дороги його музичної творчості.

Допис «Святкування 25-річчя смерті М. Лисенка» присвячений огляду акцій із вшанування його пам'яті, в яких взяли участь музичний світ та широкі суспільні верстви Галичини. Зокрема, ще в квітні 1937 року на сцені Великого міського театру Львова була виконана під проводом Миколи Колесси опера-хвилина «Ноктюрн», названа Витвицьким «перлиною оперної творчості Лисенка». В день смерті митця (6 листопада) у церкві Св. Преображення відбулося Поминальне Богослужіння, перед тим – жалібне зібрання в Музичному інституті імені Лисенка. На засіданні Музикологічної

комісії НТШ виступили з рефератами провідні науковці. На одній із радіотрансляцій звучав «Ноктюрн». Виконанню передувала анотація Василя Барвінського, в якій він коротко окреслив «мистецький профіль» Лисенка та охарактеризував твір. «Фактом великого значення» стало відкуплення колекції автографів Лисенка митрополитом Андреем Шептицьким у власника видавництва «Леон Ідзіковський» [4, 50].

На свято Миколая, 19 грудня, на концерті в честь Лисенка виступили хори «Львівський Боян», «Бандурист», «Сурма», солісти О. Бандрівська, Г. Левицька та М. Голинський, концертмейстери Т. Шухевич і Б. Кудрик. Вступне слово виголосив В. Барвінський. Окремий концертний вечір «у пам'ять свого Патрона» був організований у Вищому музичному інституті. Витвицький відзначив щирий і невимушений настрій, з яким виступали молоді адепти музичного мистецтва. Особливу вартість концерту побачив у виконанні низки інструментальних творів Лисенка.

Святковий концерт 19 грудня знайшов також спеціальне висвітлення в дописі «Концерт у 25-ліття смерті М. Лисенка». Тут автор докладніше описав виступи виконавців, дав критичну оцінку. Детальніше зупинився й на вступному слові В. Барвінського, де було згадано «про величезні заслуги Лисенка в усіх важніших ділянках нашого музичного життя; композиторській, етнографічній та виконавчій – як п'яніста та диригента» [2, 310]. Як і в попередній публікації, наголошено на факті жертовного придбання А. Шептицьким великої частини рукописної спадщини митця.

За Витвицьким, «на висоті співочої культури» показала себе Одарка Бандрівська; найкраще з чотирьох пісень, «з особливо живим відчуттям», прозвучала «Садок вишневий». Вдумливо й технічно вивершено відтворила Першу рапсодію Лисенка, «мінливу в своїх настроях», піаністка Галя Левицька. Михайло Голинський проспівав «Думу», уривок з опери «Тарас Бульба» та «Гетьмани». Останній твір справді відповідав його великому, блискучому голосу.

Мішаний хор «Львівського Бояна» під орудою диригента Івана Охримовича інтерпретував кантату «На вічну пам'ять Котляревському», концерт «Камо піду от лица Твоего, Господи», хорову пісню «Сон» і опрацювання «Верховино». Композиція «Верховино», хоч і визнана рецензентом як приємна для вух галичан, видалася йому невідповідною до загальної програми, «наскрізь вартісної і поважної» [2, 310]. Виступ чоловічого хору названо вдалим з огляду на добрі голоси, впевнене опанування партій, виконавські безпосередність і запал у трактуванні частини з «Гамалії» і пісні «На прю». Концерт закінчився співом гімну «Ще не вмерла Україна». Витвицький звернув також увагу на оформлення сцени; її особливістю був портрет Лисенка на тлі червоної китайки, якою була вкрита його домовина на похороні.

До осмислення творчості й діяльності М. Лисенка В. Витвицький вдався поново з нагоди 100-літнього ювілею композитора 1942 року. Тоді з'явилися дослідження «Взаємини Миколи Лисенка з Іваном Франком» і аналітична розвідка «Оперна творчість М. Лисенка». Третю групу лисенкознавчих здобутків В. Витвицького склали статті й рецензії, написані в еміграційний період: «Микола Лисенко-учитель», «М. Лисенко в американській музикознавчій літературі», «Листування Миколи Лисенка», «Пан Коцький – Миколи Лисенка», «Ноктюрн – опера Миколи Лисенка». Всі ці напрацювання є матеріалом для окремого вивчення.

Висновки. Лисенкознавчий доробок В. Витвицького до 1939 року в Галичині виявив його щирю симпатію, глибоку пошану, а також живе зацікавлення діяльністю й творчістю нашого класика. Як і інші галицькі музикознавці, Витвицький усвідомив значення Лисенкової праці не тільки для українського музичного мистецтва, а й для національно-культурного поступу. Музиколог накреслив кілька напрямків дослідження відносин між композитором національного масштабу й регіональним соціумом, що полягають у вивченні: фактів перебування митця в певній місцевості, кореспонденції та інших видів контактів і спілкування з її представниками, відгуків у пресі, стану едиційної і виконавської ділянок, вшанування пам'ятних дат, присвоєння імені навчальним чи громадським інституціям тощо. Крім того, вказав на необхідність дослідження інших галузей праці композиторів, оскільки це доповнює індивідуальний обрис кожного, а також прояснює музичнотворчі інспірації. Якщо перші дві публікації («Микола Лисенко і його вплив на музичне життя Галичини» та «Громадянська праця Миколи Лисенка») можна класифікувати за такими жанрами, як наукова розвідка й аналітична стаття, то дві інші («Святкування 25-річчя смерті М. Лисенка» та «Концерт у 25-ліття смерті М. Лисенка»), у світлі сучасних студій музичної журналістики [10, 82-83], варто означити як репортаж і рецензія.

#### Примітки:

<sup>1</sup> «Новий час» – популярний ілюстрований часопис (газета) в Галичині 1920-1930 рр.

<sup>2</sup> Відомо також про листування з С. Людкевичем, проте листи Лисенка до нього не збереглися [10, 387].

*Література*

1. Витвицький В. Громадянська праця Миколи Лисенка // Музикознавчі праці. Публіцистика. Упор. Л. Лехник. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2003. С. 46-49.
2. Витвицький В. Концерт у 25-ліття смерті М. Лисенка // Музикознавчі праці. Публіцистика. Упор. Л. Лехник. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2003. С. 310.
3. Витвицький В. Микола Лисенко і його вплив на музичне життя Галичини // Музикознавчі праці. Публіцистика. Упор. Л. Лехник. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2003. С. 39-41.
4. Витвицький В. Святування 25-річчя смерті М. Лисенка // Музикознавчі праці. Публіцистика. Упор. Л. Лехник. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2003. С. 50-51.
5. Зубеляк М. Василь Витвицький – музикознавець // Витвицький В. За океаном : зб. статей. Ред.-упор. Ю. Ясіновський. Львів, 1996. С. 3-8.
6. Карась Г. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття. Івано-Франківськ : Типовіт, 2012. 1164 с.
7. Кияновська Л. Передмова // В. Витвицький. Максим Березовський. Львів : Логос, 1995. С. 5-6.
8. Лехник Л. В. Василь Витвицький : музикознавча та композиторська спадщина : Автореферат к. мистецтвознавства : спеціальність 17.00.01 Теорія та історія культури / Львівська державна музична академія ім. М. В. Лисенка. Львів, 2006. 20 с.
9. Людкевич С. Лисенко в моєму житті // Дослідження, статті, рецензії, виступи. Т. 1. Упор. З. Штундер. Львів : Видавництво М. Коць, 1999. С. 387-389.
10. Мельник Л. Музична журналістика : теорія, історія, стратегії. На прикладах із щоденної преси Львова від початків до сьогодення. Львів : ЗУКЦ, 2013. 384 с.
11. Синкевич Н. Національне хорове мистецтво в оцінці Василя Витвицького // Вісник Прикарпатського університету ім. В. Гнатюка. Мистецтвознавство. Вип. 17-18. Івано-Франківськ, 2010. С. 88-92.
12. Фрайт О. Фортепіанна творчість українських композиторів у науково-публіцистичній спадщині Василя Витвицького // Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівненського держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 20. Т.1. Упор. В. Г. Виткалов. Рівне : РДГУ, 2014. С. 114-118.
13. Ясіновський Ю. Василь Витвицький // Науковий вісник Національної музичної академії України ім. П. Чайковського. Вип. 16. Київ, 2002. С. 271-273.

*References*

1. Vytvytskyi, V. (2003). Public work of Mykola Lysenko Music study achievements. Publicistic writing. Lviv: I. Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies [in Ukrainian].
2. Vytvytskyi, V. (2003). Concert in 25-anniversary of M. Lysenko death. Music study achievements. Publicistic writing. Lviv: I. Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies [in Ukrainian].
3. Vytvytskyi, V. (2003). Mykola Lysenko and his influence on musical life of Galicia. Music study achievements. Publicistic writing. Lviv: I. Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies [in Ukrainian].
4. Vytvytskyi, V. (2003). Celebration of 25-anniversary since M. Lysenko death. Music study achievements. Publicistic writing. Lviv: I. Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies [in Ukrainian].
5. Zubeliak, M. (1996). Vasyl Vytvytskyi is a musicologist. Vytvytskyi, V. A. Across the water. Lviv [in Ukrainian].
6. Karas, H. (2012). Musical culture of the Ukrainian diaspora in the global universe of the XX century. Ivano-Frankivsk: Typovit [in Ukrainian].
7. Kyianovska, L. (1995). Preface. Vytvytskyi, V. Maksym Berezovskyi. Lviv: Lohos [in Ukrainian].
8. Lekhnyk, L. V. (2006). Vasyl Vytvytskyi: musical and composer heritage (PhD Thesis), Lviv: Lviv National Musical Academy named after Mykola Lysenko [in Ukrainian].
9. Liudkevych, S. (1999). Lysenko in my life. Research, articles, reviews, speeches. Lviv: M. Kots [in Ukrainian].
10. Melnyk, L. (2013). Musical journalism: theory, history, strategy. Based on Lviv daily press from the beginning to the present. Lviv : ZUKT [in Ukrainian].
11. Synkevych, N. (2010). National choir art assessed by Vasyl Vytvitsky. Bulletin of V. Hnatiuk Subcarpathia Universty. Art criticism, 17-18, 88-92 [in Ukrainian].
12. Frait, O. (2014). Piano oeuvre of Ukrainian composers in the scientific and journalistic heritage of Vasyl Vytvytskyi. Ukrainian culture: the past, modern, ways of development. Proceedings of the Rivne State Humanitarian University, issue 20, pp. 114-118. Rivne [in Ukrainian].
13. Iasinovskyi, Yu. (2002). Vasyl Vytvytskyi. Scientific Bulletin of P. Chaikovskiy National Music Academy of Ukraine, 16, 271-273 [in Ukrainian].